

Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2022 – липень 2023)

Київ 2023

Передмова

Із серпня 2022 року до липня 2023 року Рада з фінансової стабільності (далі – Рада) провела п'ять засідань. У цей час порядок денний засідань Ради насамперед визначали виклики, пов'язані з продовженням повномасштабної війни росії проти України. Пріоритетним питанням порядку денного Ради стала підтримка роботи банківського сектору та його клієнтів під час війни. Зокрема, члени Ради розглянули та підтримали пропозиції уряду та Національного банку України (далі – Національний банк) з оптимізації Державної програми "Доступні кредити 5-7-9%" та реалізацію проєкту "Power Banking" для сприяння кредитуванню та фінансовій стабільності.

На кожному засіданні обговорювалися системні ризики фінансового сектору та проблемні питання його розвитку в умовах війни. Водночас члени Ради відзначили, що, попри затяжну війну та постійні терористичні атаки росії, фінансовий сектор України та її економіка загалом пристосувалися до роботи в екстремальних умовах, у тому числі завдяки міжнародній фінансовій допомозі.

Значну увагу Рада приділила виконанню Україною завдань, визначених Меморандумом про економічну та фінансову політику з Міжнародним валютним фондом (далі – Меморандум). Так, Рада розглянула та схвалила підготовлену Комітетом з фінансового розвитку нову Стратегію розвитку фінансового сектору України, спрямовану на спротив російській агресії та відновлення країни. Рада також заслухала звіти про діяльність створених Радою робочих груп, зокрема про пожвавлення внутрішнього боргового ринку. Члени Ради підтримали необхідність подальшої оцінки ринкового попиту як умови активізації ринку внутрішніх боргових залучень та забезпечення повного рефінансування погашень за облігаціями внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) у 2023 році.

У звітному періоді Рада також підтримала запропоновану Національним банком концепцію оцінки стійкості банків та банківської системи та заслухала звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО) про його роботу з повернення активів неплатоспроможних банків.

ЗМІСТ

	Стор.
Поточний склад Ради	4
Основні питання, що розглядалися Радою	
1 Огляд системних ризиків	5
<i>Вставка 1. Підтримка діяльності банків та їхніх клієнтів під час війни</i>	8
<i>Вставка 2. Ризики і ключові рекомендації міжнародних та іноземних рад / комітетів із фінансової стабільності</i>	9
2 Нова Стратегія розвитку фінансового сектору	10
3 Розвиток внутрішнього боргового ринку	11
4 Оцінка стійкості банківського сектору в 2023 році	12
5 Робота ФГВФО з повернення активів неплатоспроможних банків	13

Склад Ради з фінансової стабільності¹**Співголови Ради:**

- Марченко Сергій Михайлович – Міністр фінансів України;
- Пишний Андрій Григорович – Голова Національного банку України;

члени Ради:

- Драганчук Юрій Олегович – заступник Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції;
- Магомедов Руслан Садрудинович – Голова Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- Олійник Дмитро Ігорович – заступник Голови Національного банку України;
- Рекрут Світлана Валеріївна – директор-розпорядник Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- Рожкова Катерина Вікторівна – перший заступник Голови Національного банку України;
- Свириденко Юлія Анатоліївна (з травня 2023 року) – Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр економіки України;
- Шурма Ростислав Ігорович – заступник Керівника Офісу Президента України.

¹ За звітний період.

Основні питання, що розглядалися Радою

1. Огляд системних ризиків

Кожне засідання Ради традиційно починалося з огляду системних ризиків фінансового сектору. Домінуючими ризиками для фінансової системи України були зтяжна повномасштабна війна та російські терористичні атаки на українську інфраструктуру. Водночас фінансовий сектор та економіка в цілому пристосовувалися до роботи в екстремальних умовах. Загрози світової рецесії вдалося уникнути, економіки країн – ключових партнерів України зростали, хоч і повільно, зовнішній інфляційний тиск послабився. Тож загалом ризики знизилися порівняно з історично найвищими рівнями першого півріччя минулого року (таблиця 1).

Таблиця 1. Еволюція системних ризиків

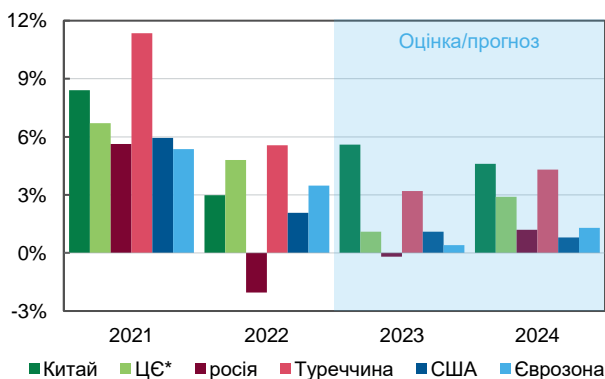
	Зміна ризику				Рівень ризику			
	2022		2023		08.12.22	03.02.23	04.05.23	19.07.23
	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.				
Світова економіка	→	↗	→	↘	●	●	●	●
Зовнішня кон'юнктура	↘	→	→	↗	●	●	●	●
Економічні умови	↗	↗	↗	→	●	●	●	●
Державні фінанси	↗	↗	→	→	●	●	●	●
Валютний ринок	↗	↗	→	→	●	●	●	●
Геополітика	↗	→	↗	→	●	●	●	●

Оцінка зміни ризиків. Стрілки вгору – збільшення ризику; стрілки вниз – зменшення ризику.

Рівень ризику свідчить про його інтенсивність: ● зелений = низька, ● жовтий = середня, ● червоний = висока.

Світова економіка. Економічне зростання провідних партнерів України та світової економіки сповільнилося. Хоча глобальної рецесії вдалося уникнути, у низці країн, зокрема окремих державах Центральної та Східної Європи, спостерігався спад на початку року. Відповідно в країнах – основних партнерах України цього року очікуються доволі низькі темпи економічного зростання. Дедалі більше центральних банків країн з новою ринковою економікою переходять до пом'якшення монетарної політики. Однак стійка висока інфляція в розвинених країнах зумовила подальше посилення жорсткості монетарної політики провідними центральними банками. Тому процентні ставки залишатимуться високими довше, ніж очікувалося. Темпи зростання глобальної торгівлі залишатимуться низькими.

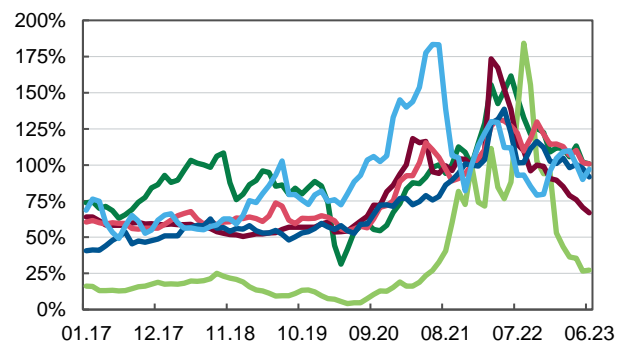
Графік 1. Зміна ВВП росії та країн – основних торговельних партнерів України

* Центральна Європа: Болгарія, Польща, Румунія, Угорщина, Хорватія.

Джерело: Світовий банк, *Global Economic Prospects*, June 2023.

Графік 2. Світові ціни на окремі товари*, грудень 2021 = 100%

* Зміна цін у доларах США. Нафта – сорт Brent; природний газ на хабах ЄС; залізна руда – концентрат, Китай; олія – соняшкова; пшениця, кукурудза – міжнародні ринки.

Джерело: Світовий банк, "Pink sheet" data, липень 2023 року.

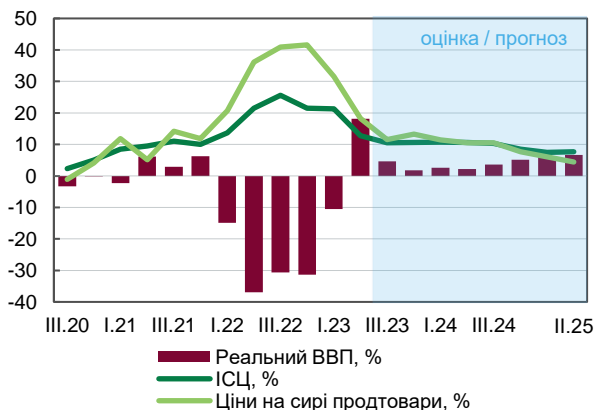
Зовнішня кон'юнктура. Після зростання восени 2022 року ціни на енергоносії знизилися на початку цього року, зокрема на газ у Європі – завдяки м'якій зимі, на нафту – через уповільнення глобальної економіки. Проте ризики подальшого зростання цін зберігаються, для газу – з початком холодного періоду, для нафти – з прискоренням світової економіки. Ціни на продовольство також знижувалися з піків минулого року, хоча залишаються на історично високому рівні. Проте ключовим ризиком для українського експорту була непевність роботи каналів постачання: короткостроковість домовленостей про функціонування "зернового коридору", посилення перешкод його роботі з боку росії з початку 2023 року та її вихід із зернової угоди влітку цього року. Разом з тим із початку повномасштабного вторгнення активно розбудовувалися альтернативні шляхи постачання, у тому числі через дунайські порти, що частково компенсувало припинення роботи "зернового коридору". У 2023 році до негативних чинників додалася заборона імпорту окремих сільськогосподарських продуктів з боку п'яти прикордонних країн ЄС. Це вже спричинило певні втрати для вітчизняних експортерів. Проте обмежень на транзит українських товарів немає.

Економічні умови. Українська економіка поволи відновлювалася після стрімкого падіння в першому півріччі минулого року, спричиненого повномасштабним вторгненням росії. Однак цілеспрямоване руйнування країною-агресором інфраструктури, зокрема енергетичної, стримувало відновлення економіки. Разом з тим бізнес у цілому адаптувався до роботи в умовах повномасштабної війни.

Інфляція минулого року сягнула 26.6%. Проте її вдалося стримати і надалі вона знижувалася, до 12.8% на кінець червня 2023 року. Цьому сприяла жорстка монетарна політика Національного банку. Приборкання інфляції дало змогу розпочати цикл зниження ключової відсоткової ставки Національного банку раніше, ніж очікувалося.

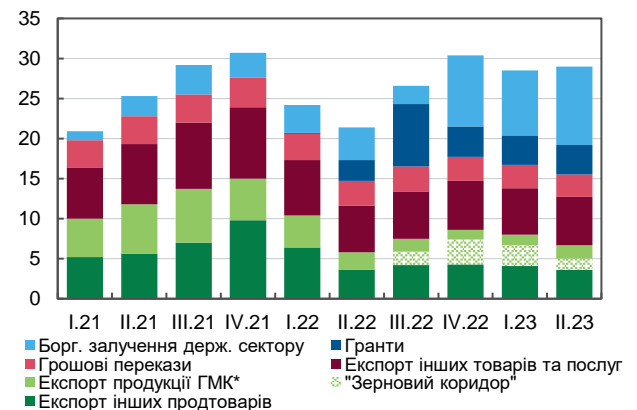
Значний дефіцит зовнішньої торгівлі залишається головним чинником впливу валюти у звітному періоді та на найближчу перспективу. У першому півріччі 2023 року він сягнув 17 млрд дол., або 22.3% ВВП, за оцінками Національного банку. Так, під впливом обмеженої логістики, руйнування та пошкодження виробничих потужностей та інфраструктури значно знизився експорт товарів. А через відновлення внутрішнього попиту та значні потреби оборонного сектору зростає імпорт товарів. Водночас надходження вагомих обсягів міжнародної фінансової допомоги покривають дефіцит зовнішньої торгівлі та забезпечують профіцит зведеного платіжного балансу.

Графік 3. Динаміка ВВП, індексу споживчих цін (ІСЦ) та цін на сирі продовольчі товари, % р/р

Джерело: НБУ, Інфляційний звіт, липень 2023 року.

Графік 4. Основні компоненти валютних надходжень, млрд дол.

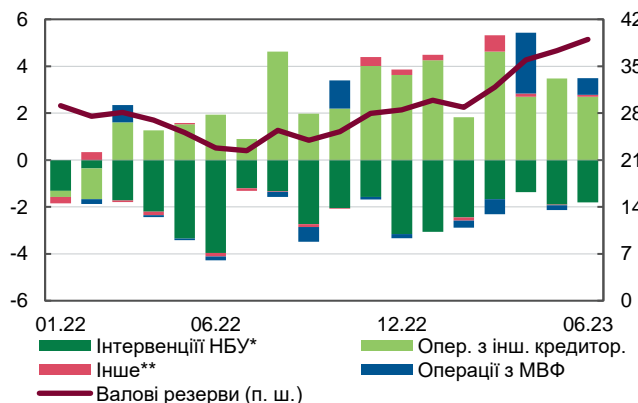
* Гірничо-металургійний комплекс.

Джерело: НБУ, Інфляційний звіт, липень 2023 року.

Державні фінанси. Міжнародна фінансова підтримка, яка стала системнішою і масштабнішою, покриває велику частину бюджетних потреб та забезпечує ліквідність уряду. Це дає змогу збільшити горизонт планування витрат та своєчасно виконувати зобов'язання. Іншим чинником зниження бюджетних ризиків стала активізація внутрішніх залучень уряду (див. розділ 3). Збільшення внутрішніх залучень суттєво знижує ризики емісійного фінансування, що залишалися актуальними протягом першої половини 2022 року, тому розглядалися в той період Радою (див. попередній Звіт). Крім того, відповідно до Меморандуму планується вийти у 2023 році на повний роловер за внутрішніми зобов'язаннями.

Валютний ринок. У 2022 році ризики валютного ринку були високими, а курсові очікування – песимістичними. Однак низка заходів Національного банку для стабілізації валютного ринку та надходження міжнародної допомоги сприяла зниженню ризиків та нарощуванню міжнародних резервів. У 2023 році комфортний рівень міжнародних резервів разом із заходами Національного банку з підвищення привабливості гривневих активів та запобігання непродуктивному відпливу капіталу стабілізували курсові очікування. Курс гривні на готівковому ринку зміцнився з початку цього року та наблизився до безготівкового. Суттєвий рівень міжнародних резервів також створює запас міцності для поступового пом'якшення валютних обмежень.

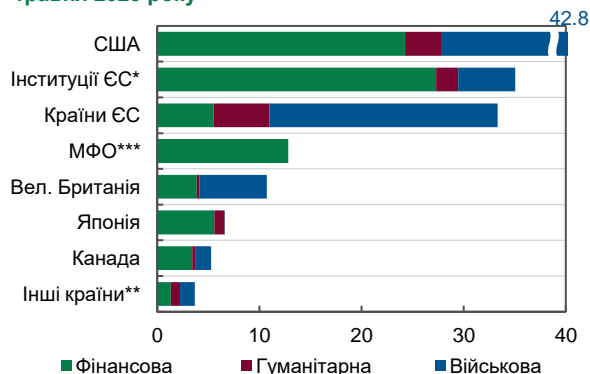
Графік 5. Зміна валових міжнародних резервів, млрд дол.

* Інтервенції НБУ: (+) – купівля валюти в резерви, (-) – продаж із резервів; інше – переоцінка фінансових інструментів унаслідок зміни ринкової вартості та курсів валют, а також інші операції.

Джерело: НБУ.

Графік 6. Оголошена (обіцяна і надана) міжнародна допомога Україні з кінця січня 2022 року до кінця травня 2023 року

* Європейська комісія, Європейська рада, Європейський інвестиційний банк, Європейський механізм миру.

** Норвегія, Австралія, Швейцарія, Південна Корея, Нова Зеландія, Китай та Тайвань, Ісландія, Туреччина.

*** МВФ, Світовий банк, ЄБРР.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (ФРН).

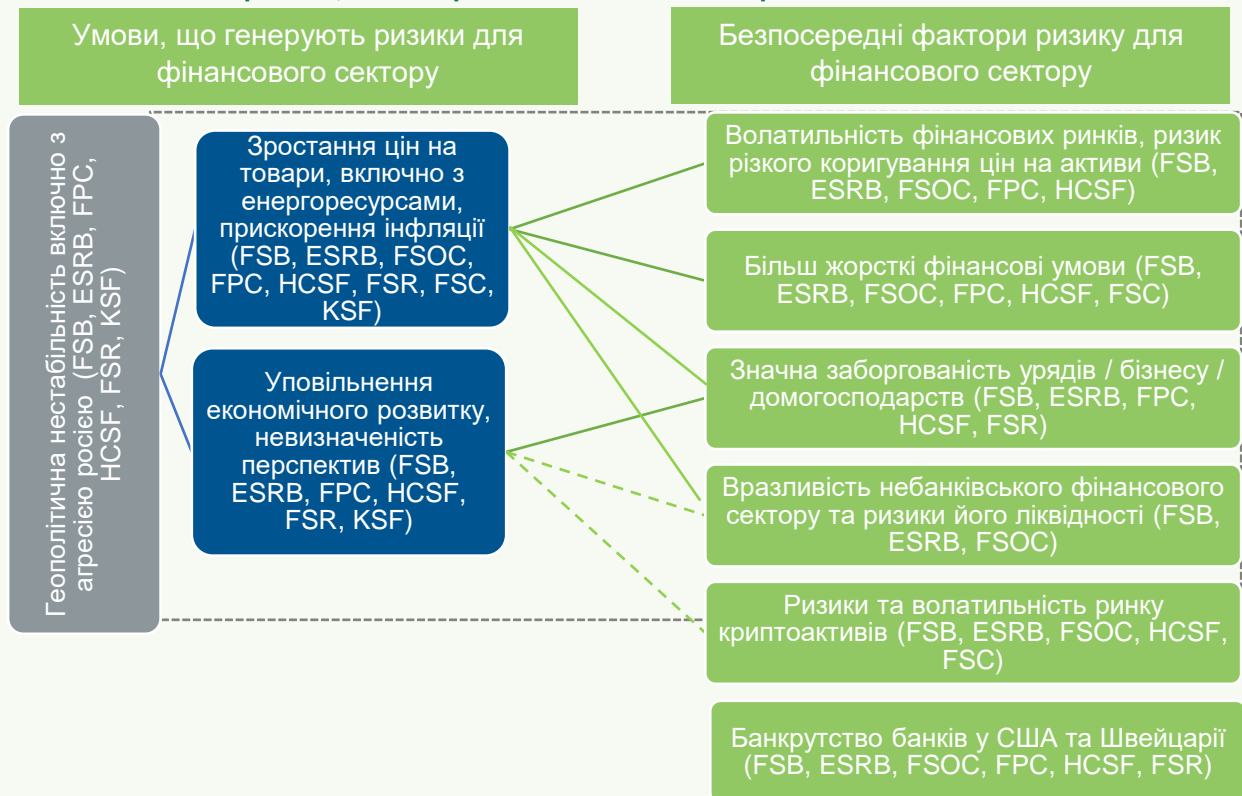
Геополітика. Війна надалі затягується, і безперервна мобілізація в росії свідчить про небажання москви її припиняти. росія продовжує кампанію терору проти цивільної інфраструктури – енергетичної, транспортної, продовольчої. Разом з тим сили оборони України втримали фронт і звільнили значну частину територій, захоплених ворогом з лютого минулого року. Міжнародна фінансова та військова допомога Україні стає систематичнішою та дедалі більше відповідає потребам держави. У цей час у лавах ворога ширяться конфлікти, а санкції пригнічують його економіку, хоча наявні санкції все ще є недостатніми.

Позиція Ради. Погодитися з представленою Національним банком оцінкою ризиків.

Вставка 2. Ризики і ключові рекомендації міжнародних та іноземних рад / комітетів із фінансової стабільності

Секретаріат Ради відстежує системні ризики, виявлені міжнародними і національними радами та комітетами з фінансової стабільності (далі – ради і комітети), а також їхні рекомендації. Наслідки повномасштабного вторгнення росії в Україну залишаються в центрі уваги багатьох рад та комітетів. Разом з тим у першому півріччі 2023 року кількість згадок про геополітичні ризики зменшується, натомість значна увага приділяється факторам ризику, які вони спричинили, – минулорічне зростання цін, насамперед на енергоресурси, уповільнення економічного розвитку, невизначеність.

Схема 1. Основні ризики, згадані радами / комітетами з фінансової стабільності

FSB – Рада з фінансової стабільності Великої двадцятки; ESRB – Європейська рада з фінансової стабільності; FSOC – Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (США); FPC – Комітет з фінансової політики Банку Англії; HCSF – Вища рада з фінансової стабільності (Франція); KSF – Комітет з фінансової стабільності (Польща); FSC – Комітет з фінансової стабільності (Нідерланди); FSR – Рада з фінансової стабільності (Швейцарія).

Ради і комітети звертають дедалі більшу увагу на питання фінансової стабільності поза периметром банківського сектору. Додатковим приводом для такої уваги стала хитка ситуація з ліквідністю деяких інвестиційних фондів у період високої волатильності на товарних та фінансових ринках на початку минулого року.

Викликом для органів, відповідальних за фінансову стабільність, на початку року стало банкрутство банків у США та Швейцарії. Хоча американська та європейська фінансові системи виявилися стійкими до цього виклику, ради та комітети розпочали поглиблений аналіз причин цих подій. Наслідком цього очікувано буде вдосконалення регулювання та нагляду за банками на національному та міжнародному рівнях.

Після шоку минулого року ринок криптовалют був дуже волатильним. З огляду на це, а також з урахуванням зростання кількості реальних та потенційних точок дотику між традиційними та віртуальними фінансами зростає увага рад та комітетів до цього ринку. Як наслідок – поступове посилення регулювання в секторі.

Минулого року кібератаки значно інтенсифікувалися, здебільшого в першому кварталі. Тому опрацювання отриманого досвіду та посилення стійкості до нових кіберінцидентів залишається помітним пунктом у порядку денному рад і комітетів протягом звітного періоду.

2. Нова Стратегія розвитку фінансового сектору

Цьогоріч Рада розглянула та схвалила нову Стратегію розвитку фінансового сектору України (далі – Стратегія), спрямовану на спротив російській агресії та відновлення країни. Попередня Стратегія, ухвалена в грудні 2019 року, з огляду на початок повномасштабної війни росії проти України потребувала перегляду. Оновлення Стратегії також було передбачене Меморандумом.

Стратегія складається з п'яти розділів. Розділ I "Поточний стан фінансового сектору України" містить опис ключових проблем та здобутків сектору, починаючи з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Розділ II – це бачення майбутнього, включає візію та місію фінансового сектору України.

<p style="text-align: center;">ВІЗІЯ</p> <p style="text-align: center;">ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ</p> <p>Фінансовий сектор України – стійкий, ефективний, конкурентоспроможний, інтегрований у міжнародний простір, здатний протистояти викликам, розвиватися та сприяти відновленню економіки України</p>	<p style="text-align: center;">МІСІЯ</p> <p style="text-align: center;">ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ</p> <p>Регулювання фінансового сектору забезпечує акумулювання, розподіл й обіг фінансових ресурсів на засадах фінансової стабільності та інклюзії, кібербезпеки та поширення новітніх технологій для сприяння відновленню економіки України та підтримки добробуту громадян</p>
--	--

Розділ III містить стратегічні цілі, очікувані результати та опис методології розроблення Стратегії. Усі заходи документа умовно поділено на два фокуси. "Фокус спротиву" визначає короткострокові заходи, спрямовані на забезпечення стабільності, недопущення погіршення ситуації у фінансовому секторі та економіці загалом. "Фокус відновлення" визначає середньострокові заходи, що стануть основою майбутньої відбудови та зростання економіки.

Стратегічними цілями документа є:

- макроекономічна стабільність,
- фінансова стабільність,
- фінансова система, що працює на відновлення країни,
- сучасні фінансові послуги,
- інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО.

Декомпозиція цілей на стратегічні ініціативи та конкретні заходи для їх реалізації міститься в розділі IV. Розділ V визначає міжнародні зобов'язання України у сфері фінансових послуг з метою подальшої інтеграції України до ЄС.

Стратегію розроблено Робочою групою (Комітетом) з фінансового розвитку, яка працює при Раді. Стратегія враховує рекомендації експертів Міжнародного валютного фонду та Світового банку.

Стратегія оприлюднена в серпні 2023 року, ознайомитися з її текстом можна за [посиланням](#) або на сайтах установ-підписантів.

Позиція Ради. Схвалити нову Стратегію розвитку фінансового сектору України.

3. Розвиток внутрішнього боргового ринку

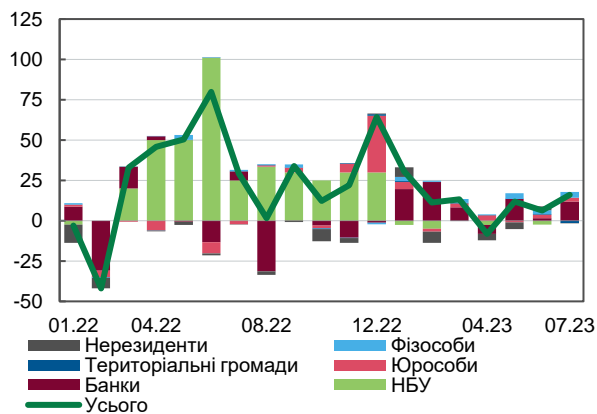
Серед питань порядку денного Ради – активізація первинного ринку ОВДП для уникнення емісійного фінансування бюджету у 2023 році. Це було потрібно для стримування інфляції та підтримання макроекономічної стабільності в умовах війни, до того ж це передбачено Меморандумом. Члени Ради обговорили заходи з відновлення ринку внутрішніх залучень. У квітні 2023 року прийнято рішення створити Робочу групу з питань розвитку внутрішнього боргового ринку, до складу якої увійшли представники Національного банку та Міністерства фінансів України.

Основним завданням цієї групи є обмін інформацією, підготовка рекомендацій, спрямованих на мобілізацію ресурсів внутрішнього боргового ринку для фінансування дефіциту державного бюджету. Робоча група здійснює аналіз ризиків ліквідності банківської системи, підтримує діалог з учасниками ринку, а також готує рекомендації Міністерству фінансів України і Національному банку щодо вирішення проблем на ринку державних облігацій.

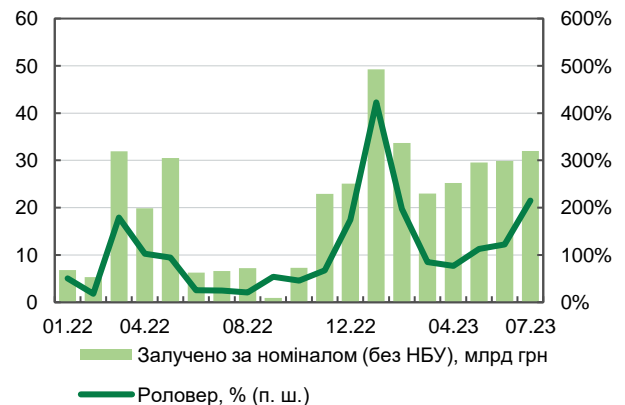
Активізувати внутрішній борговий ринок вдалося завдяки спільним зусиллям Національного банку та уряду. Зокрема, у 2023 році Національний банк надав можливість банкам покривати до 50% від загального обсягу обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП із запропонованого Міністерством фінансів України переліку. Це значно збільшило попит банків на придбання облігацій на первинних аукціонах. Стимулювання вкладень у бенчмарк-ОВДП поступово посилило інтерес банків до інших боргових інструментів уряду. Приросту ринкових розміщень також сприяло значне сповільнення інфляції, що збільшило реальну дохідність вкладень в ОВДП. У результаті гривневі залучення уряду за перші п'ять місяців поточного року вже перевищили обсяги гривневих залучень за весь 2022 рік.

Ключовим чинником поживлення ринку внутрішніх боргових залучень стало наближення дохідностей ОВДП до ринкових умов, а критерієм успішності – досягнення 100% роловеру на ньому. Протягом січня – липня 2023 року запозичення Міністерства фінансів України за рахунок випуску гривневих ОВДП на 85.8 млрд грн перевищували погашення номінальної вартості гривневих ОВДП (без урахування виплат на користь Національного банку), а роловер за підсумками семи місяців за ними досяг 144%.

Графік 9. Зміна обсягів ОВДП в обігу, за номінальною вартістю, млрд грн

Графік 10. Роловер гривневих ОВДП (за номіналом, без Національного банку)

* Без урахування випуску ОВДП для докапіталізації ПрАТ "Укрфінжитло" на 30 млрд грн у грудні 2022 року.

Позиція Ради. Взяти до уваги інформацію про поживлення внутрішнього боргового ринку.

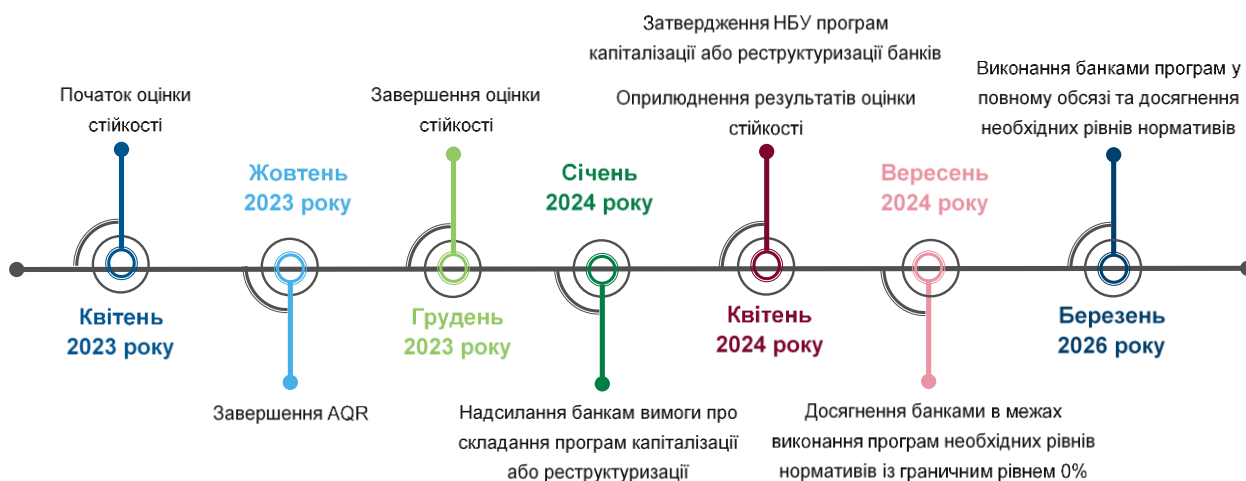
4. Оцінка стійкості банківського сектору в 2023 році

На черговому засіданні Ради в лютому поточного року Національний банк презентував концепцію проведення оцінки стійкості банків та банківської системи в 2023 році. Повернення до проведення оцінки стійкості зумовлене необхідністю оцінити стан сектору після проходження найгострішої фази поточної економічної кризи, пов'язаної з війною. В основі цього річного обстеження банків закладено підходи, аналогічні попереднім щорічним оцінкам стійкості, проте є деякі відмінності: здійснюватиме оцінку стійкості Національний банк самостійно, банків, що підлягатимуть оцінці, буде менше, а строки на виконання вимог за її результатами – довші.

Оцінка стійкості, як і зазвичай, проводитиметься в три етапи: оцінка якості відібраних активів банку (AQR), екстраполяція результатів на всі кредитні операції банку (за потреби) та оцінка показників діяльності банку і його капіталу на горизонті трьох років. У 2023 році оцінку проходять 20 банків, загальний розмір чистих активів яких становить понад 90% активів банківської системи. Цього достатньо, щоб оцінити загальну ситуацію в секторі. Під час оцінки стійкості ретельно перевірятиметься застава за кредитами, зокрема адекватність підходів до оцінки її вартості. Для прогнозування показників банку Національний банк використовуватиме лише базовий сценарій на основі макроекономічного прогнозу. За результатами оцінки стійкості буде оцінено потребу банків у капіталі для утримання додатного його рівня та поступового досягнення достатності на рівні мінімальних вимог.

Оцінка стійкості здійснюється станом на 1 квітня 2023 року та триватиме до кінця року. Банкам, у яких буде виявлено потребу в капіталі, Національний банк надішле вимогу про складання програм капіталізації чи реструктуризації. Банки матимуть достатньо часу на відновлення капіталу в разі такої потреби – два роки від завершення оцінки стійкості. Операційно прибуткові банки матимуть можливість виконати програми за рахунок прибутків від поточної діяльності. Традиційно в банків також буде можливість виконати вимоги Національного банку за рахунок реструктуризації власних балансів та в результаті зниження ризиків. Капіталізація може знадобитися лише в крайньому разі.

Графік 11. Графік проведення оцінки стійкості

Джерело: НБУ.

З урахуванням результатів оцінки стійкості банківського сектору буде коригуватися режим регуляторних пом'якшень та ухвалюватимуться рішення про подальше впровадження вимог до банків відповідно до регуляторних актів ЄС.

Позиція Ради. Підтримати запроповану Національним банком концепцію оцінки стійкості банків та банківської системи в 2023 році.

5. Робота ФГВФО з повернення активів неплатоспроможних банків

Відповідно до домовленостей, досягнутих Радою у 2021 році, ФГВФО регулярно інформує Раду про статус виконання заходів з метою зменшення втрат держави шляхом імплементації механізму відповідальності власників банків та пов'язаних осіб, у тому числі за рахунок переслідування в іноземних юрисдикціях.

Презентовано інформацію за чотирма напрямками отримання коштів від пов'язаних осіб.

Перший і найголовніший напрям – це робота в господарських судах, де розглядається 85 справ, ініційованих до ексвласників та колишніх керівників 53 банків, розмір пред'явлених ФГВФО вимог становить 171.1 млрд грн, а кількість відповідачів – 987 осіб.

Другий напрям – кримінальні провадження, у межах яких заявлено цивільні позови про стягнення збитків, на сьогодні розглядаються 35 справ на суму 24.6 млрд грн, а кількість цивільних відповідачів – 68 осіб. Третій напрям – цивільні судові справи, що пов'язані з особами, які визнані винними у вчиненні кримінального правопорушення та/або пішли на угоду зі слідством та були звільнені від кримінального переслідування. За такими справами пред'явлено суму відшкодування шкоди в розмірі 5.2 млрд грн. Перспективи стягнення за шістьма такими справами є непевними, оскільки відповідачі не належать до керівної ланки банків та не є їх бенефіціарними власниками.

У 2021 році започатковано ще один напрям – справи в міжнародній юрисдикції. Наразі розглядаються дві справи щодо двох банків, розмір вимог становить 2.3 млрд грн.

Дирекцією ФГВФО також прийнято рішення про створення п'ятого напрямку – пред'явлення позовів до росії у зв'язку із завданням шкоди з 2014 року та під час повномасштабної війни з 24 лютого 2022 року. Розроблено і розпочато реалізацію стратегії з пред'явлення позовів про відшкодування такої шкоди в українських судах з подальшим виконанням судових рішень у міжнародних юрисдикціях. Наразі розглядаються дві справи щодо двох банків, розмір вимог становить 2.6 млрд грн.

Схема 2. Напрями діяльності ФГВФО з повернення активів неплатоспроможних банків

Уся інформація про роботу ФГВФО є відкритою та розміщена на сайті.

Позиція Ради. Взяти до відома звіт ФГВФО.